

קורבנות היולדת

דיני היולדת המרוכזים בתחילת פרשתנו הם אתגר למפרשים. אישה שילדה בן נטמאת לשבעה ימים: "וַטְמֵאָה שְׁבַעַת יָמִים, כִּימִי נִדְתָּ דוֹתָהּ טִמְאָה". עליה לחכות שלושים ושלשה ימים נוספים לפני שתוכל לבוא במגע עם דברי קודש ולהיכנס למקדש. ואילו אישה שילדה בת, אורכן של שתי התקופות מוכפל לה: היא טמאה שבועיים, ועליה לחכות עוד שישים ושישה ימים לטהרתה. כאשר נשלמים ימי טהרתה עליה להביא שני קורבנות:

וּבְמִלֵּאת יְמֵי טְהָרָהּ לִבֶּן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן שָׁנָתוֹ לְעֹלָה
וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֹר לַחֲטָאֹת אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַכֹּהֵן.
וְהִקְרִיבוּ לִפְנֵי ה' וְכִפֹּר עָלֶיהָ וְטָהְרָה מִמֶּקֶר דָּמֶיהָ. זֹאת
תּוֹרַת הַיִּלְדָּת לְזָכָר אוֹ לְאִשָּׁה (ויקרא יב, ו-ז).

הבעיות מזדקרות לעין. מדוע צריכה יולדת להביא קורבן? אפשר היה להבין לו היה זה קורבן תודה, קורבן שלמים. אך לא. עליה להביא קורבן עולה, הנשרף כולו, ואשר בדרך כלל מובא לכפר על חטאים חמורים, ולצדו גם קורבן חטאת. במה חטאה? הרי היא קיימה אך זה עתה במסירות נפש את המצווה הראשונה בתורה, "פרו ורבו" (בראשית א, כח). היא לא עשתה כל רע. מדוע היא צריכה כפרה? הנה כמה מן ההצעות שהעלו מפרשי התורה:

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

א. רבנו בחיי ורבי שלמה אפרים לונשיץ בעל ה"כלי יקר" סברו שניהם כי החטא הוא חטאה של חוה בגן עדן, שעליו נענשה "הַרְבֵּה אֲרָבָה עֲצָבוֹנָךְ וְהִרְגָּךְ, בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים" (ברא' שית ג, טז).

ב. אבן עזרא אומר, בעקבות דעה המובאת בתלמוד (נידה לא ע"ב) כי ייתכן שמתוך כאב הלידה עלו על דעתה או על שפתיה של היולדת מחשבות חטא שעתה היא מתחרטת עליהן (כגון שבועה שלא להתייחד עוד עם בעלה).

ג. לדעת הרמב"ן, הקורבנות הם מעין "כופר נפש", ביטוי לתחושת הרווחה של האישה על כי ניצלה מן הסכנות הכרוכות בלידה – וכן מעין תפילה להחלמה מלאה.

ד. על פי ספורנו, בעת הלידה היו כל מעייניה של היולדת נתונים לתהליכים גופניים – ועל כן דרושים לה לאחר מכן פרק-זמן והעלאת קורבן כדי לשוב ולייחד את המחשבות לקב"ה ולדברים שברוח.

ה. רבי מאיר שמחה מדווינסק, בעל "משך חוכמה", אומר שהעולה דומה לעולת ראיה, הקורבן שמביאים עולי הרגל על פי הציווי "וְלֹא יֵרָאוּ פְנֵי רִיקָם" (שמות כג, טו). הרי גם היולדת באה למקדש לראות את פני ה', ושמחה על שהיא שוב מסוגלת לכך.

אני מבקש, בלי לשלול אפשרויות אלו, להציע כמה נקודות מבט נוספות. הראשונה נוגעת למושגי היסוד החולשים על פרקים אלה בספר ויקרא, המילים "טמא" ו"טהור". בניגוד להבנתם הפופולרית של מושגים אלה, ואף בניגוד לתרגומם המקובל ללעז, אין עניינם זוהמה לעומת ניקיון או תועבה לעומת זוך, אלא הם מונחים טכניים המציינים מצבים של היתר או איסור להיכנס למשכן ולמקדש.

המשכן והמקדש היו סמלים להשריית השכינה בקרב עם ישראל: בלב מחנהו במדבר, ובבירת ממלכתו בארץ ישראל. אך הם היו רק סמלים, שהרי אמונתנו היא שאלוהים נמצא בכל מקום. עצם השימוש במושגי זמן ומקום ביחס לאלוהים הוא מטפורי. אין כוונתו שאלוהים נמצא במקום אחד ולא במקום אחר, אלא שאנחנו, כבני אדם, מרגישים יותר את נוכחותו במקום מסוים. על כן, מנקודת מבט אנושית, חוויית ההימצאות במתחם הקודש הייתה חוויה של שגב טהור.

אלוהים נצחי. אלוהים רוחני. אנחנו לעומת זאת גופניים ובני חלוף, וככאלה אנו נידונים לתהליך של הולדת, גדילה, שקיעה, ניוון ומוות. אלה הם הדברים שעלינו לסלק מהמקדש אם רצוננו לחוות בו את העמידה בפני הנצח. הדברים החוסמים את דרכנו אל הקודש הם אלה המזכירים לנו או לאחריהם את הסופיות שלנו, את העובדה שנולדנו ושאלו עתידים למות. כל מגע עם המוות פוסל אותנו מכניסה למקדש – וגם כל מגע עם הלידה. שני סוגים אלה של מגע מחייבים אותנו בתהליכי היטהרות. (אמנם, תהליכי היטהרותה של היולדת שונים מאלו הנדרשים מן הנטמא למת. הללו מפורטים בפרשיית פרה, שקראנו למפטיר בשבת שעברה: במדבר יט, א-כב). נכון הדבר גם ליתר הדברים המבליטים את הגופניות שלנו. צרעת, וסת, פליטת זרע – כל אלה מחייבים טהרה. מאותו טעם, כוהנים בעלי מום אינם רשאים להשתתף בעבודת הקורבנות (ויקרא כא, טז-כג).¹

האישה היולדת טמאה, אם כן, לא בגלל חטאה של חוה אלא מפני שהלידה, כמו המוות, היא אות להיותנו בני חלוף, דבר שאין לו מקום במקדש – המרחב המוקדש לתודעת הנצח והרוחניות.

אשר לקורבן העולה: זהו זכר לעקדת יצחק, שבה במקום יצחק הועלה איל לעולה (בראשית כב, יג). במקומות אחרים² טענתי

שעקדת יצחק נועדה למחות נגד הכוח המוחלט שהיה בעולם העתיק להורים כלפי ילדיהם (פֶּטְרִיָּה פּוֹטְסֶטְס, כפי שנקרא עיקרון זה במשפט הרומי). הילד נחשב רכוש בלעדי של הוריו. האב היה רשאי לעשות בו כרצונו, גם להורגו. זו אחת הסיבות לשכיחותה הרבה של הקרבת הילדים בעולם העתיק.³

התורה מתייחסת לכך במובלע כבר בספרה על הולדת הילד הראשון בעולם. חוה קראה לבנה קין ונימקה: "קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה'". (בראשית ד, א). היא ראתה בילד שלה קניינה. והילד הזה, שהיותו קניין הוריו הוטבעה בשמו, עתיד להיחקק בזיכרון הדורות כרוצח. בסיפורו השלם של קין, מהולדתו עד חטאו ועונשו, רומזת לנו אם כן התורה על הסכנה שבתפיסת הילד כקניין הוריו.

סיפור עקדת יצחק הוא הכרזה באוזני כל הדורות כי ההורים אינם בעליהם של ילדיהם. הסיפור מצביע על כך לכל אורכו. יצחק נולד לאחר שכבר חדל להיות לשרה אורח כנשים (בראשית יח, יא), כלומר בדרך נס. יצחק היה בבירור מתנה מיוחדת מאת ה'. הוא היה הילד הראשון שנולד למשפחת הברית, למה שעתיד היה להיות עם ישראל, וככה יש לו מעמד תקדימי כלפי הדורות הבאים. העקדה נועדה לכוון את העיקרון שילדים שייכים לה'. ההורים הם רק שומריהם.

זהו גם המסר במכת בכורות. בכורי ישראל ניצלו בנס. בעת ההיא, בכורי ישראל נועדו לעבוד את ה' ככוהנים, ורק אחרי חטא העגל הועבר התפקיד לשבט לוי. זכר לייעוד מקורי זה של הבכורות נותר עד היום במצוות פדיון הבן. גם לאחר מכן היו אימהות שהקדישו את בניהן הבכורים לעבודת ה': כך עשתה חנה, אמו של שמואל, וכך עשתה אמו של שמשון. קורבן העולה שמביאה האם היולדת הוא אם כן זכר לקורבן העולה שהעלה אברהם במקום להקריב את בנו. בהביאה קורבן זה מכירה האם בכך שהיא אינה הבעלים של התינוק,

אלא רק השומרת שלו. היא כמו אומרת: "ה', אני יודעת שעליי להקדיש את הילד הזה לעבודתך. אנא קבל במקומו את מנחתי".

ומה בדבר קורבן החטאת? הרי אמרנו שטומאתה של היולדת אינה בגלל חטא כלשהו שחטאה. על מה עליה לכפר? מדרש מרתק של חז"ל מאיר סוגיה זו. הוא מתאר שיחה בין ה' למלאכים לפני בריאת האדם:

בשעה שפקש הקב"ה לבראות [= לברוא] את האדם,

ברא כת אחת של מלאכי השרת.

אמר להם, "רצונכם נעשה אדם בצלמנו?"

אמרו לפניו, "ריבוננו של עולם, מה מעשיו?"

אמר להן, כך וכך מעשיו.

אמרו לפניו, "ריבוננו של עולם, מֶה אָנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֵנוּ וְכֵן

אָדָם כִּי תִפְקְדֵנוּ?" (תהילים ח, ה) [כלומר, אל תברא את

האדם]. הושיט אצבעו קטנה ביניהן ושרפם.

וכן כת שניה. כת שלישית אמרו לפניו, "ריבוננו של עולם,

ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו? כל העולם כולו שלך

הוא, כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה".

כִּיֵּן שֶׁהִגִּיעַ לְאַנְשֵׁי דוֹר הַמִּבּוֹל וְאַנְשֵׁי דוֹר הַפִּלְגָה,

שמעשיהן מקולקלין, אמרו לפניו, "ריבוננו של עולם, לא

יפה אמרו ראשונים לפניך?"

אמר להן: "עַד זֶקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד שִׁיבָה אֲנִי אֶסְבֵּל"

(ישעיה מו, ד).⁴

המלאכים התנגדו לבריאת האדם כי ידעו מראש שמכל צורות

החיים, בני האדם לברם מסוגלים לחטא – ועל כן יש בהם משום

איום על מלאכתו של הבורא. המדרש רומז שהקב"ה ידע שבני האדם

יחטאו ובכל זאת התעקש לברוא אותם.

יש בכך כדי להסביר את קורבן החטאת המובא עם הולדת ילד.

הילד יחטא יום אחר. "כִּי אָדָם אֵין צִדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא

יִחָטָא", אומר קהלת (ז, כ). היולדת מביאה אם כן קורבן חטאת כדי

לכפר מראש, כביכול, על כל החטאים שיעשה הילד הזה בילדותו.

היא כמו אומרת: "אלוהיי, ידעת שבני האדם יחטאו, ובכל זאת בראת

אותנו וציווית אותנו להביא חיים חדשים לעולם. קבל אפוא קורבן

חטאת זה וכפר לילד על חטאיו שיבואו".

יתרה מכך: על פי ההלכה, הוריו של הילד אחראים לעבירות

שלו. משום כך מברך האב, בהגיע הבן למצוות, "ברוך שפטרני

מעונשו של זה": רק מעתה ההורים פטורים מעונש על חטאי הילד.⁵

כלומר, קורבן החטאת של היולדת נוגע לעבירות עתידיות של הילד

שהיא ובעלה עלולים לשאת בהן!

קורבנות העולה והחטאת של היולדת, ותקופת הטומאה

וההיטהרות שלה, אינם קשורים אפוא לשום חטא שעשתה כביכול,

וגם לא לשום זוהמה וכיעור חלילה. עניינם הוא העובדה הבסיסית

שאנו יצורים גשמיים ובני חלוף, האחריות של ההורים להתנהגותו

של הילד, וההכרה בכך שכל חיים חדשים הם מתנה מאת ה'.

1 הרמב"ם מציין שאיסור זה אינו קשור לקדושתם של הכהנים, אלא לתדמיתו של

המקדש: "כי בעיני ההמון אין מכבדים אדם בצורתו האמיתית, אלא בשלמות איבריו

ויפי בגדיו. והכוונה היא שתהיה לבית הזה רוממות וכבוד בעיני הכול". מורה נבוכים

ג, מה, בתרגום מיכאל שוורץ (אוניברסיטת תל-אביב: תשס"ג, כרך ב, עמ' 606).

2 בשיחתי לפרשת וירא "ויתור על בעלות", הכלולה בספרי שיג ושיח: קריאות חדשות

בפרשת השבוע, כרך א, מאנגלית: צור ארליך, ירושלים: מגיד, 2017, עמ' 44-48. וכן

בספרי השותפות הגדולה: הדת, המדע והחיפוש אחר משמעות, מאנגלית: צור ארליך,

ירושלים: מגיד, 2013, עמ' 172-174.

3 על קורבנות ילדים ראו Jon D. Levenson, *The Death and Resurrection of the Beloved Son: The Transformation of Child Sacrifice in Judaism and Christianity*, New Haven,

Conn.: Yale University Press, 1995.

4 (תלמוד בבלי, סנהדרין לח ע"ב)

5 בראשית רבה סג, י.